

RHÉDEY FERENCZ, VÁRADI KAPITÁNY.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

A Székely Mózes harczáról megmenekült erdélyi rendek Szászvárosban gyűlést tartottak és az öreg simai *Borbély Györgyöt*, ki a köszvény miatt kezére, lábára nyomorék, de jeles tehetségekkel fölruházott, tapasztalt hadvezér vala, a sereg generálisává tették. És míg egyfelől követséget küldtek az állítólag magyar származású Bektás temesvári pasához és Mehemet szerdárhoz, másfelől szorgalmasan gyűjtötték a hadat és kijelentették, hogy sohasem fognak meghódolni Bástának. De a császári generalis gyorsasága meghiúsította minden reményüket s arra a hírre, hogy az ellenség Szamosújvár alól már Fejérvár felé közeledik, kénytelenek voltak ők is a török végekre menekülni. Ekkor a hajdúk Lippáról, Jenőről, Váradról nagy hirtelen összeszedelőzködtek és kevés számú német katonasággal egyesülvén, *Duval Henrik* lippai parancsnok vezetése alatt megtámadták a bujdosókat. De Borbély és Nagy Albert magyarjai, meg a lengyelek 1603 augusztus 6-án Brassónál szétverték a támadó sereget, úgy hogy a vezérek is csak nagy bajjal menekültek a csatából. De a győzelmet már nem volt érkezésük kizsákmányolni, mert nyakukon hozták az ellenséget. A Vaskapunál Rákóczy Lajos augusztus 8-án utolérte őket. Nem voltak elkészülve a csatára s a véletlen támadás nagy zavart és rendetlenséget okozott soraikban. Még jóformán védelmezni se tudták magukat a szoros hegyi úton s minden podgyászukat, hadi felszerelésüket hátra hagyva, csak menekülésre gondoltak. Egy részük a hajdúk csapásai alatt hullott el, más részüket, kik erdőbe, hegyek közé szaladtak, levágták, agyon verték a lesben álló oláhok. Az életben maradottak — a fő emberek — közül Borbély,

Rhédey Ferencz, Bethlen Gábor, Boronkay, Balássy Ferencz stb. Karánsebesre menekültek, a többiek — köztük nagy számmal nők és gyermekek — úton-útfélen elhullottak. A császáriak diadala tökéletes volt, sok zászló és rengeteg hadi zsákmány került a győztesek kezére. Most már aztán egész Erdély meghódolt Bástának s a bosszúállás órája elérkezett. Segítségét sehonnan se remélhettek többé, megadták magukat föltétlenül és siettek letenni a hűség esküt a császárnak.¹⁾

De a bujdosók erősen kapaszkodtak a hatalmas császár palástjába és mindent elkövettek, hogy török segítséggel fölszabadíthassák Erdélyt. Azonban egyletőre csak üres biztatásokkal tartotta őket a porta s legfeljebb arról gondoskodott, hogy szükségét ne szenvedjenek. Mert eleinte, úgy látszik, ebben is volt részük s a szultánhoz írott levelükben keservesen panaszkodnak, hogy állhatatos hűségükért naponként nagy nyomorúságot, éhséget és minden egyéb nyavalyát szenvednek²⁾ Karánsebes nem nyújthatott menedéket az összes bujdosóknak, kiknek száma a lengyel csapatokkal együtt bizony feles vala. Ezért tehát megoszlottak s egy részük Temesvárra, majd Belgrádba vonúlt, némelyek Lugosra szorultak, de sokan közülök még az erdőn és havasokon bujdoskoltak.

Rhédey Ferenczet és társait régi ösmerősük és bajtársuk, *Bektás pasa*, Temesváron emberséggel fogadá. Hópénzt rendelt nekik és megélhetesükről bőségesen gondoskodott.³⁾ De nem volt mindenütt ilyen jó dolguk s különösen a szegény lengyeleknek jutott ki a nyomorúságból. Ezeket Székely Mózes jó zsoldra hívta maga mellé, azonban későn érkeztek és fölkapott az álluk. Mind-

¹⁾ *Bethlen Farkas*: *Historia de rebus Transsilvanicis* V. k. 443—460. lap. *Szamosközy* id. m. III. k. 273 s köv. l. Ez utóbbi elbeszélése szerint Rhédey a brassai csata után Bektás pasával egyenesen török birtokra menekült (u. o. 220), de csakhamar vissza jött Erdélybe, mert azok között említetik a kik a Vaskapunál történt megszárlásból Karánsebesre futottak.

²⁾ Magyar Történelmi Tár. XI. k. 162. l.

³⁾ «Az magyaroknak, kik Erdélyből Törökországban voltak, jól volt dolgok. Falukat osztottak Szöndörü táján közéjük és három hópénzt adtak 5—5 tallért. Azon kívül élelét adtak . . . valamit elköltöttek az magyarok bőségesen» Gyulaffy Lestár a *Tört. Tár* 1893. évfolyamában.

azáltal hűségesen kitartottak a magyarokkal, több csatában megvívta az ellenséggel, bár a romlott ország bizony nem tudott fizetni nekik. A vaskapui csatavesztés után nem volt hová tekeredniök, ők is sürgették hát a török segítséget, hogy újlag harcolhassanak. És jóllehet a hadakozás volt a kenyerük, még is több emberségük vala, semhogy átpártoljanak az ellenséghez, bár kétségtelen, hogy örömmel fogadták volna őket. Minthogy azonban a porta nem gondoskodott róluk, utóvégre is ezt kellett tenniök.

A bujdosók még Karánsebesről 1603 aug. 26-án folyamodtak a nagyvezírhez, hogy szabadítsa meg őket a rabságból és vigye vissza hazájokba, Veres Dávid fejérvármegyei főispánt pedig követésbe küldék a portára.¹⁾ Egy kelet nélkül szűkölködő levelükben kéri a szultánt, hogy könyörüljön rajtuk, mert feleségük, gyermekük városokba szorúlva, «rettegnek a nagy rabságtól és veszedelemtől». Hadd lássa meg az egész világ, hogy a kik a hatalmas és győzhetetlen császár köntösehez ragaszkodnak, nem erőtlen, hanem erős és világbíró fejedelemben vetik bizodalmaikat.²⁾

Később Bethlen Gábor, Szilvássy Boldizsár, Balassy Ferencz, Kamuthy Farkas a bujdosók nagy részével átköltöztek Belgrádba, hogy annál sikeresebben sürgethessék a török segítséget. Velük tartott *Rhédey Ferencz* is, a kit igazán csak az ügyszeretet lelkesített, mert semmi különös érdeke sem volt Erdélyben.³⁾

Feleségét, gyermekeit, jószágát nem kellett félteni Básta bosszújától, mert az oldalán függő kard volt minden vagyona. De ez a kard már rozsdásodni kezdett hüvelyében, szerette volna hát kivonni hazája szabadságának oltalmára.

A bujdosók azonban, rendes szokás szerint, most is csak ígéretet, biztatást, meg jó tanácsot kaptak. A porta még nem látta elérkezettnek az időt a cselekvésre, de a bujdosókat se akarta

¹⁾ A folyamodást Bethlen Gábor, Rhédey, Balassy Ferencz stb. írták alá. *Tört. (Magyar) Társ.* XI. k. 163. l.

²⁾ U. o. 162. l. Aug. 29-én ismét folyamodnak a nagyvezírhez, kérésén, hogy vigye be őket a szultán Erdélybe és engedjen szabad fejedelemsválasztást, mert a világon ők lesznek a legelsőek, a kik a hatalmas császár köntösehez ragaszkodván, elhagyattattak. U. o. 164.

³⁾ Bethlen id. m. 463—464. Az öreg Borbély, Bethlen István, ifj. Csáky István, Boronkay János stb. Karánsebesen maradtak.

elkedvetleníteni. Tudta, hogy nem sokára szüksége lesz rájuk, mert ha egyszer Erdély elveszett, Magyarországon is megdől a hatalma. A nagyvezír tehát azt ajánlotta a bujdosóknak, hogy mindenekelött válaszszanak maguknak fejedelmet, hogy a segítséget annál több joggal sürgethessék. Mert, úgy látszik, a török már nem bízott abban, hogy az otthon maradottak közül támad valaki, a ki zászlót ragadva, fegyverre szólítja a nemzetet a németek ellen.

A választás nem sok bajt okozott, Szilvássy kivételével mindnyájan megegyeztek Bethlen Gáborban. De ez nem olyan ember volt, a ki meggondolatlanul, vakmerő cselekedetre ragadtassa magát. Nagyon jól ösmerte a portát, még jobban az erdélyi állapotokat és okúlt a Székely Mózes példáján. Tudta, hogy egy koczkáztatott lépés többet árthat, mint a mennyit használhat az ügynek.

Elszánt, gyors támadás nyújtott volna ugyan bizonyos előnyöket a bujdosóknak, de minthogy a török csak a saját érdekeit tartotta szem előtt és nem lehetett föltétlenül számítani rá, Erdélyt pedig Básta vaskeze igában tartotta, utóvégre is a brassai csata véres jelenetei ismétlődhetnek volna. A fejedelemséget azonban elfogadta, talán a jövődre való tekintetből, talán csak hogy bujdosó társai sorsán könnyítsen. A fővezér gondoskodott udvartartásáról, zsoldot rendelt a katonáknak, s ruhának való posztót osztatott az urak és a vitézlő nép közé. De Bethlen Gábor államférfíui bölcsesége már akkor is nyilvánult. Tovább folytatta agitációját a portán a nyomorúlt Erdély érdekében, folytonosan sürgette a segítséget és mindent elkövetett, hogy határozott föllépésre, erejének és hatalmának latba vetésére bírja a törököt, de az égő üszköt könnyelműen eldobni nem akarta, látván, hogy a fölszabadtás nagy munkájára a kellő pillanat még nem érkezett el.¹⁾

Mikor Básta hadai Lippához, majd Jenő alá szállottak, Bektás pasa is megindult Temesvárról, mire a bujdosók reményeége ismét éledni kezdett. De csakhamar kitűnt, hogy a török óvatosan kerüli a csatát s legfeljebb védő állást akar elfoglalni a határszéleken. Mert a mint Básta hátrálni kezdett, a temesvári basa is megállapodott s esze ágában se volt, hogy a bujdosók érdekében kivonja a kardot. Bizonyára örömet kikapartatta volna velük a

¹⁾ U. o. és Szamosközy III. k. 292.

gesztenyét a tűzből, néhány ezer tatárt is rendelt volna melléjük, hogy beüssenek Erdélybe, csakhogy Bethlen Gábor nem vállalkozott a Székely Mózes szerepére. Tartott tőle, hogy a török, szokása szerint, cserbe hagyja és nem ok nélkül.

Bektás pasa ugyanis látván, hogy komoly veszedelemtől nem kell tartania, visszafordult Temesvárra, mire a bujdosókat csüggedés szállta meg. A lengyelek elkeseredésükben Radul vajda és a császár szolgálatába állottak, mert meggyőződtek arról, hogy a porta csak hitegeti, mint mondani szokás, orruknál fogva hurezolja őket. A Karánsebesen tartózkodó magyarok kegyelemért folyamodtak Bástához, hogy visszatérhessenek hazájukba és követeik kedvező választ nyertek. Legnagyobb részük, az öreg *Borbély Györggyel* élükön — a ki haza kívánczozott meghalni — tüstént fel is kerekedett, de a többiek — köztük Bethlen Gábor és Rhédey Ferencz — nem fogadták el a kegyelmet, jóllehet Bethlent maga Básta szólította föl, hogy térjen vissza Erdélybe. De úgy látszik, nem bízott nagylelkiségében, a minthogy a hazatérők is rövid idő múlva megadták az árát hiszekenységüknek.¹⁾

Most tehát mindössze is néhány száz főnyi bujdosó magyar maradt török földön. Ezek azonban nem mondtak le a reménységről s még kevésbé estek kétségbe. Vezérük, Bethlen, folytonos figyelemmel kísérte a magyarországi viszonyokat, titkos összeköttetésbe lépett az elégtelennel és tudta, hogy nemsokára elkövetkezik a tizenkettedik óra, a nemzet megváltásának dicső órája. Már megjelent a Messiás is, *Bocskay István* volt a neve.²⁾

Nem lehet föladatomban ez alkalommal Bocskay támadásának előzményeivel, közvetett és közvetlen okaival s a Magyarországon uralkodó politikai és vallásos viszonyokkal tüzetesebben foglalkozni. Még arra a különben mai napig eldöntetlen kérdésre sem terjeszkedhetem ki, hogy vajon Bocskay a török földön bujdosó magyarok ösztönzésére, biztatására ragadott e fegyvert, minek utánna Nyáry Pált nem sikerült belevonni a mozgalomba, vagy ő maga tette meg az első lépést arra, hogy Bethlen Gáborral és a buj-

¹⁻²⁾ Bethlen Farkas id. m. Lib. XII. (499 s. köv. lap.) U. o. 524. stb. VI. k. Lib. XIII. p. 8. stb. Bocskaynak a bujdosókkal való összeköttetése még ma sincs teljesen tisztázva.

dosókkal szövetkezzék? de annyi bizonyos, hogy a fölkelés kitűnően volt előkészítve s a támadás oly gyorsan, még is annyi előrelátó bölcseséggel szervezve, hogy rövid idő múlva nem csak a harcmezőn, de a politikai alkotások terén is aránylag csekély áldozattal fényes sikert s a jövőre nézve rendkívül fontos dolgokat eredményezett.

Még minekelőtte Bocskay zászlót emelt volna, a bujdosók mozgolódní kezdtek a széleken s a temesvári meg a becskerei pasák csapatjaival egyesülve megindultak Lippa felé. Nyilván az volt a szándék, hogy ha a török elfoglalja a várat, a segítségükre rendelt seregekkel tüstént betörnek Erdélybe. Közhirrel beszéltek, hogy Bethlen Gábort 24 ezer főnyi haddal küldi a pasa a fejedelmi szék elfoglalására. Tényleg a pasák már a Temes mellé szállottak, de táborukban a körülbelől 400 főnyi magyarságot is oda érte, legmagasabb számítás szerint sem volt több 4000 embernél. Ekkor történt, hogy gr. *Duval Dampierre Henrik* ezredes, *Lippay Balázs*, *Ibrányi Ferencz*, *Dengeleghi Mihály* és *Deli Száva* hajdúhadnagyok társaságában 1604 szeptember 19-én hajnalban nagy hirtelen fölverte a becskerei pasa és Bethlen Gábor táborát és oly erővel támadt, hogy török és magyar vitézek nyakra főre menekültek Temesvárra.¹⁾

A győztes sereg ez alkalommal nem csak Lippa várát szabadította föl, de gazdag zsákmányt s a többek között 1000 lovat is nyert a futóktól, kiket a temesvári pasa segítő serege sem volt képes visszatéríteni s legfeljebb az ellenség üldözésétől mentette meg őket.²⁾

¹⁻²⁾ Az elmondottakra nézve lásd Gömörv G. cikkét: «*A hajdúk Lippa alatt 1604-ben*» (Hadtörténelmi Közlemények 1892. évfolyam 118. l.), továbbá Gyulaffv Lestár följegyzéseit (Magv. Tört. Emlékek. Írók XXXIII. k. 32. l.). V. ö. Bethlen id. m. 114 és követk. lapjaival. Arra nézve, hogy Bethlen Gábor az erdélyi fejedelemség elfoglalására indult, Gömörv tudósítója és Gyulaffv Lestár megegyeznek. «Szándékok az Bethlen Gábor hadának . . . ez volt, hogy Erdélyre jöjjenek és ez végre 24 ezer embert rendelt volt az török melléjek». A másik egykorú és kétségtelenül jobban értesült tudósító szerint azonban mindössze 4000 főnyi sereg állott rendelkezésükre. Gyulaffv a támadó hajdúkat 3000 főnél többre becsüli. Azt az állítást, hogy Bethlen Gábor futás közben leveleit elvesz-

Ez alatt Bocskay István aránylag csekély számú, de elszánt, vitéz katonáit összegyűjtvén, késedelem nélkül megtámadta és *Almosdnál* 1604 október 15-én elhatározó ütközetben a szó teljes értelmében megsemmisítette a vele szembe szálló császári sereget. A diadal után, melynek dicsősége részben a Bocskayhoz pártolt magyar hajdúknak köszönhető, a bujdosók — kik már régebben összeköttetésben állottak vele — kikiáltották őt fejedelemnek. És Bethlen Gábor nem csak, hogy örömet lemondott a maga igényeiről, de önzetlen hazaszeretetének bizonyosága gyanánt Bocskay mellett mindent elkövetett a portán s a törökkel való szövetkezésnek legfőbb előmozdítója vala.

Valahára tehát a szegény bujdosók napja is földerült. Visszatérhettek Erdélybe, mint szabad független országba, nem volt a ki megtámadja, föltartóztassa őket. Egy részük odahaza maradt, más részük Bocskay zászlajához csatlakozott s a hátráló császáriakat üldözte.

Az utóbbiak közé tartozott Rhédey Ferencz is, kinek sok leszámolni valója volt a némettel, Bocskaynak pedig épen ilyen emberekre vala szüksége.¹⁾

Már ekkor meghódolt Kassa, mire a felső magyarországi urak és nemesek tömegesen pártjára állottak. A hajdú-sereg naponként növekedett s számottevő ellenállásra nem találva szerte kalandozott s rabolt a környéken. De ezalatt Básta György körülbelül 15,000 főnyi hadával megindult Kassa felé s útközben két csatát

tette s a császáriak ezekből tudták meg, hogy Bocskay támadni akar: egyáltalában nem látjuk igazolva, sőt Gömör közleményéből is az tűnik ki, hogy Belgiojoso már jóval azelőtt értesült Bocskay ellenséges szándéka felől.

¹⁾ Gyulaffy följegyzéseiben olvassuk, hogy a bujdosók a temesvári kudarc után «itt haereáltak és tandem változván magyarországi állapot is, föltámadván Bocskay, oda az többi közé mentek Kassa felé. Mikor ők odajutottak volt, akkor immár Pecz hadát levágták volt, ü magát Peczet elfogták ennehány kapitányával». *Id. h. 33. l.* E szerint tehát október hó második felében csatlakozhattak Bocskayhoz. Ugyancsak Gyulaffynál olvassuk, hogy az álmosdi győzelem után még a rabokat s köztük *Peczet* el se szállították, mikor már Bethlen Farkas a bujdosók közül megjelent Bocskaynál. (Magy. Tört. Eml. Írók, III. k. 32. l.)

is nyert a hajdúságon. Előbb Osgyánnál megtámadta és szétverte Németh Balázsnak 4000 emberből álló seregét, őt magát is elfogván, majd a Sajó völgyének kanyarodva, három napon keresztül csatázott a hajdúkkal, míg végre 1604 november 28-án *Edelénynél* diadalt nyert Bocskay István derék hada felett.¹⁾

A felkelők vesztesége mindenestre jelentékeny volt, de fontosabb következményekkel nem járt, mert a hajdúk szokásuk szerint gyorsan összeverődtek ismét s török csapatokkal egyesülve megnyitották a dicsőséges téli hadjáratot.

Rhédey Ferencz a legalkalmasabb pillanatban érkezett Bocskayhoz Kassára s mialatt a hajdúk egy része Eperjes felé indult, hogy a császáriakat fölverje, a fejedelem őt, mint generális kapitányt, karácsony előtt egy héttel valami 2000 főnyi lovascsapattal a bányavidék hódoltatására küldé.²⁾

Rhédeynek most nyílt alkalma legelőször tanújelét adni hadvezéri képességeinek. Eddigél az erdélyi zavarokban csak mint alárendelt csapatparancsnok kevés önállósággal működött. Kisebbszerű hadi vállalatokban, derék ütközetekben bőségesen volt része, de saját belátása szerint nem intézkedhetett s pusztán a fővezérlet parancsait teljesítette. Most azonban a maga felelősségére kezdett működni s legfeljebb az volt az utasítása, hogy mennél nagyobb földet szabadítson föl az *«idegen nemzetség»*, a német igája alól.

¹⁾ Bocskay támadását és általában a hadjáratot nem lehet föladatom, részletesen előadni. De most már nincs is arra szükség, mert *Rónai Horváth Jenő*, honvéd őrnagy e folyóirat hasábjain egy katonai tanulmányt írt erről, kidomborítván Bocskaynak a nagy hadvezérnek és mély belátású államférfiúnak hatalmas alakját. Rónai Horváth Jenő e tanulmányában egyszersmind párhuzamot vont Bocskay hadi vállalata és politikai céljai között, szakszerű kritika tárgyává téve az elsőt, és kimutatván e geniális ember működésében nyilvánuló összhangot és szigorú következetességet, a mint irányt adott a magyar nemzeti politikának. (Bocskay István háborúja Rudolf ellen, 1604—1606.)

²⁾ Rhédey Ferenczről forrásaink az 1604-ik év végén emlékeznek legelőször. « . . . Bocskay 2000 embert küldött Rhédey Ferencz mellé, kit ezelőtt egy héttel bocsátott volt fel Kassáról az hódoltatásra, *karácsony előtt*. (Szamosközy István Történeti Maradványai IV. k. 328.) Mindazonáltal bizonyosra vehető, hogy az álmosdi győzelem után a többi bujdosókkal együtt csatlakozott Bocskayhoz.

Maroknyi serege szemlátomást növekedett, portyázó török és magyar csapatok naponként csatlakoztak zászlójához.

Bocskay keresve sem találhatott volna alkalmasabb vezért ehhez a vállalathoz, mert Rhédey Ferencz alaposan ösmerte a környéket, tudott a néppel bánni, nagy tekintélye volt a hajdúk között és csakhamar meglepő eredményeket mutatott föl. A kisebb erösségek rendre fölnyitották előtte kapuikat, a magyarok levágták a német őrséget és zászlaja alá esküdtek. Szécsény kapitányával, *Géczy Andrással*, egyetértésre jutva, úgyszólván kardcsapás nélkül elfoglalta a várat s aztán gyorsan felkerekedve, karácsony első napján virradóra már megütötte *Füleknék* palánkkal kerített városát. Erre a bent lévő magyarok tüstént felkoncozták az osgyáni harczról oda szállított sebesült németeket, a császári őrség pedig folygújtván a várost, a belső vár védelmére fordította minden erejét. Rhédey Ferencz azonban nagyon jól tudta, hogy Fülekkal nem lehet könnyű szerrel végezni és nem akarta hasztalanul fárasztani seregét. Géczy Andrással tehát ostromzár alá vetette a várat s maga Kolonics elébe indult,¹⁾ ki miután seregét a hajdúk és Csillag bég tatárjai Eperjes környékén szétverték, ismét hadat gyűjtött és meg akart ütközni Rhédeyvel, ki már ekkor Léva várát fenyegette.²⁾

Útközben dicsekedett, hogy majd megkeresi ő Rhédeyt, ha szinte vissza is akarna vonulni, ennek azonban esze ágában se volt a hátrálás. Úgy látszik levelet is íratott hozzá, hogy megfélemlítse, de Rhédey bozóki táborából 1605 január 2-án nyugodtan válaszolt az előttünk ösmeretlen levélírónak, kijelentvén, hogy «ha ő nagysága — ugymond — reám jön mint ellenség, hátra nem megyek előtte, hanem szemben leszünk és bátor beszélgethetünk egymás-

¹⁻²⁾ U. o. és Történelmi Tár 1889. évf. 324. l. Thurzó György 1604. december 29-én értesíti feleségét: «hogy az török Szécsénnek az külső hostáttját megégette, azonképen Füleknék az városát is. Kolonich uram most jön immár vissza Bástától, de későn jött». Január 2-án már azon panaszkodik, hogy «Fülekkal egyetemhen Szécsén is oda volna». *Thurzó levelei* II. k. 125. és 128. l. Szamosközy írja, hogy «az szécsényi kapitány» Géczy András, az szécsényi németeket, úgy mint hatvant, az magyarokkal rá tanácskozáván Rédey Ferencz késztetéséből levágtatja, és azután mikor immár Szécsén Bocskay István birtokában volna, Rédey Ferencz karácsony napra virradóra megütötte Fülekek városát» (Történelmi Tár id. h.)

sal.» Mindazonáltal mint jó hazafi kimélni akarta a magyar vért és azt tanácsolta Kolonicsnak, «hogy értsen egyet ez magyar nemzettel és hajoljon hozzánk és ez sok keresztény vérnek kiontásának ne örüljön.» Biztatta, hogyha Bocskayhoz áll, minthogy ő is tagja a magyar nemzetnek,¹⁾ minden jószágát, örökségét s elfoglalt kincseit vissza kapja, mert a fejedelem nem akarja azt tőle és szép gyermekeitől eltulajdonítani.

Különösen érdekes és kor jellemző a levél befejező része: «*Ez egynehány esztendőttől fogva az német nemzet az magyar nemzettel egymást ölte, vágta s fogyatta, de immár az magyar nemzet szívét az Isten meglágyította és valahol mi magyar ez széles világon nagyon eggyé kell lenni és az német nemzetre kell támadnunk, ki minket sem hitünkben, sem tisztességünkben, igazságunkban meg nem tartott, hanem teljességgel fogyatni akar bennünket sok jó szolgálattunkért és vérünk hullásáért.*»²⁾

Rhédey levelében valóban a magyar nemzet közérzése nyilatkozik. Tükör az, mely nemcsak Bocskay támadásának legmélyebben fekvő okait világosítja meg, de egyszersmind érthetővé teszi előtünk a támadás fényes, meglepő sikerét is. A vérig zaklatott nemzet följajdult és levetkőzvéen évszázados bűnét, a visszavonást, mint egy test és egy lélek ragadott fegyvert, hogy zsarnokán rettenetes bosszút álljon.

De a kit a gondviselés a szabadságért küzdő nemzet megváltására föltámasztott, nem közönséges katona, hanem rendkívüli tehetségekkel megáldott államférfi s hazáját igazán szerető magyar volt. Bocskay Istvánt nem a bosszúállás gondolata vezérelte, nagy, magasztos eszmékért lelkesült. Saját érdekeit a közjónak alá rendelte s az önvédelmül kirántott kardot tüstént vissza dugta hüvelyébe, mihelyt a nemzet szabadságát, belső bekecségét, jövőndő megmaradását biztosítottnak látta.

Természetes dolog azonban, hogy a nemzet többsége, különösen a katonaság, nem így gondolkodott. A vitézljő rend, első sor-

¹⁾ Kolonics, kinek felesége ez időszerint Perényi Zsófia, *Istvánnak* ruszka Dobó Annától született leánya volt, honfiusított magyar s nagy kiterjedésű javak között Léva várának is ura volt.

²⁾ Országos Levéltár. Thurzó-iratok fasc. 103.

ban pedig a hajdúság, nem pusztá eszköznek, de legfőbb czélnak tartotta a hadviselést s minden győzelmet föl akart használni, hogy zsarnokain véres bosszút állhasson. — Halálból gyűlölték a németeket s alkalom adtán irgalmatlanul bántak el velük. — Magok a kapitányok is jobbára vérszomjas, kegyetlen emberek voltak s a merre mentek szörnyű pusztulás támadt nyomukban. Sokan rövid idő alatt meg is gazdagodtak a rablott kincsekből, mert baráttól, ellenségtől egyaránt ragadoztak. A zsákmánnyal terhelt hajdúság pedig elszéledt, úton útfélen csoportonként elmaradozott, úgy annyira, hogy ha derék sereg közeledett, a hadnagyok alig birták ismét összegyűjteni és rendbe szedni a kóborlókat.

Rhédey Ferencz hada e tekintetben is kivált a többi közül, bár hajdúkon kívül török, tatár sőt cserkesz csapatok is voltak zászlója alatt. De a vezér szigorú fegyelmet tartott s maga ment jó példával elől a kötelesség teljesítésében. A rablást, kóborlást meg nem tűrte, szegényt, gazdagot egyaránt védelmezett. E mellett mielőtt csatába bocsátkozott vagy valamely erősség ostromához fogott volna, az ellenséget rendszerint hódolásra, az idegen zászló alatt szolgáló magyarságot pedig egyetértésre szólította föl. A várak őrsége és kerített városok lakosságával legtöbb esetben czelt is ért, s néha még a mezei hadakat is sikerült ily módon pártjára nyerni. A fentebb közölt levél sem annyira Kolonicshoz, mint inkább a császár zsoldján szolgáló hajdúsághoz volt intézve. — Ezeket akarta lelkesítő szavaival átpártolásra birni, tudván, hogy üzenete nem maradhat titokban a sereg előtt.

Mert közönséges dolog volt akkor, hogy a vezérek hadi terüket, szándékukat előbb a katonasággal vagy legalább is az előjárókkal közölték és elhatározásukat gyakran azok tetszésétől teték függővé. Mert nem volt tanácsos a sereg kedve ellenére cselekedniök, kiváltképen mikor magyar állott szemben magyarral s a ki ezzel nem vetett számot, bizony sokszor megadta az árát. A megszállott vár kapitánya pedig a szó teljes értelmében ki volt szolgáltatva a saját őrségének, főleg, ha az a környékbeli nemesség, a vitézljő rend soraiból került ki. Levelet még üzenetet sem válthatot senkivel beleegyezésök, javallások nélkül s ha az ostromló sereg fölkerlte a várat, a katonák maguk között tanácskoztak és végzésük előtt a parancsnokok kénytelen, kelletlen meghajoltak, ha csak azt

nem akarták, hogy megkötözve az ellenség kezébe adják vagy egyszerűen a várfokon kivessék őket. Minden a kapitányok személyes tekintélyétől függött tehát, de olykor még ez sem használható nekik, mert a fizetelenség miatt elkeseredett vagy izgága, cselszövő emberek által fellázított katonaság dühe válságos pillanatokban vesztüket okozá.

Rhédey Ferencz sok hasznát vette ennek diadalmas előnyomulásában s az új esztendő felvirradtával a Bányavidek egy része már hatalmában volt anélkül, hogy derék csatát kellett volna vívnia. Ugy látszik Kolonics is tartott tőle, hogy kibeszéli a hajdúkat táborából, mint a hogy már elhódította tőle azokat a magyar vitézeket is, kikkel az Eperjesre szorult Bástát meg akarta segíteni,¹⁾ mert nagy harcizkedve hirtelen lelohadt, sőt inkább azon volt, hogy mennél hamarabb bejusson Léva várába. Rhédey egy darabig békében hagyá. Más dolga akadt, Korpona városát akarta meghódoltatni Bocskay Istvánnak. Már ekkor Szécsény, Gyarmat, Nógrád, Szendrő, Bozók, Csábrág, Drégely, Palánk stb. föladata magát és Rhédey Némethy Gergely dunántúli hajdú-generalis hadaival egyesülve Korpona felé közeledett. De Bozóknál megállapodott és mielőtt ostromhoz fogott volna, rendes szokása szerint fölszólította a polgárokat, hogy nyissák meg a kapukat, ígervén, hogy nem lesz semmi bántódásuk.

A város megrémült s látván hogy segítség sehonnan sem érkezik, alkudozni kezdett Rhédeyvel, ki a hadnagyokkal együtt 8 pontból álló erős hitlevelet adott, hogy a polgárokat vallásuk szabad gyakorlatában nem háborgatja, régi kiváltságaikat épségben tartja, személyük és javaik biztonságáról gondoskodik stb. Még azt is kívánták, hogy hadba szállásra ne kényszerítsék őket, hanem ha önkényt vagy, fizetésért mennének. Minthogy pedig a hajdúktól és tatároktól rettenetesen féltek, kikötöttek, hogy Rhédey legfeljebb

¹⁾ «Hozott volt 4000 hajdút . . . onnét feljül Kollnich ily okkal, hogy Bocskay mellé hozza őket, kik mikor ezekbe vették volna, hogy csalárdság Kollnich dolga és Básta mellé akarja őket hozni, elmaradtak az úton, izentek Bocskaynak és hozzájuk bocsátván *Rédajt* Bocskay ennéhány fő emberrel, melléje adták magukat» . . . (Gyulaffy Lestár följegyzései Monum. Hung. Hist. Irók XXXI. 42. i.)

40—50 lóval mehessen be a városba és teljes bűnbocsánatról biztosítsa a polgárokat vagy azokat a népeket, kik a védelemben segítségükre voltak. Rhédey elfogadta az elébe szabott föltételeket, kötelezván magát, hogy a hitlevelet a fejedelem által is megerősíteti. Erre aztán a korponaiak letettek a hűségesküt Bocskaynak s 1605 január 5-én megnyitották a város kapuját.¹⁾

Rhédey most Kolonics fogadására indult, a kinek azonban egy csöpp kedve se volt bevárni őt, hanem egyenesen Lévára szaladt, miközben a hajdúk elpártoltak tőle, a környéken bujdokló németjeit pedig nagy részt levágták.²⁾ Rhédey tehát megszállotta Lévát, de tapasztalván, hogy a jól megerősített hely hosszabb ostromot igényel, felgyújtatta a várost és seregével tovább huzódott *Végles* felé, mely január 8-án föladta magát. Ezután Rhédey Korponára tette át főhadi szállását, de csak kevesed magával ment be a városba s mialatt hadnagyai a vidéket hódoltatták, fölszólította Bars vármegye rendeit, hogy Bocskay hűségére térjenek. A fejedelem kiáltványát 1605 január 26-án kelt levelében küldé meg a vármegyének, értésükre adván, hogy serege már közeledik és tudni óhajtja, hogy «kicsodák akarnának az keresztyén magyar nemzet, ő nsga felindult jó akarattával egyet érteni és kik nem?»³⁾ A Bars vármegyei nemesség támogatására vagy legalább is semlegességére annál nagyobb szüksége volt, mert Kolonics erősen tartotta magát Léván és egyáltalában nem akart megemlékezni Rhédey figyelmeztetéséről, hogy ő is egy tagja volna a szabadságáért harczoló magyar nemzetnek.

¹⁾ A korponaiaknak adott hitlevelet Rhédey Ferencz generalis, továbbá Némethy Gergely, Dobóczy Márton, Ecsedy Benedek, Ujváry Miklós, összesen tízen írták alá, 1605 január 3-án a bozói táborban. Bocskay Sárospatakon február 24-én megerősítette azt, megparancsolván Rhédeynek, hogy a városra különös gondja legyen. (Győri történelmi és régészeti füzetek II. k. 322.)

²⁻³⁾ «Rhédey Ferencz . . . ujjonnan ismét verte meg az Kolonics hadát . . . Kolonics Lévában szaladott be és Rédey berekesztette (Szamosközy IV. 327. l.) Gyulaffy Lestár írja 1605 január 5 és 6-ról «Szendrőt megadták hitre. Korponát megvette Rédey, Léva városát elégette. Három falut felgyújtottak, ott rekedt németeket levágták» (Történelmi Tár 1893). Bocskay felhívása Bars vármegyéhez 1605 január 14. Kassán kelt. U. o. 1891. évf. 378.

A farsangon a hajdúság előzönlötte Mátyus földét s Nyitra meg Trencsén vármegyében faluszerte Bocskay hűségére eskette a népet, a ki — mint Bosnyák Tamás leveléből olvassuk — «*azon munkálkodik, hogy az németöt teljességgel kigyomlája az országból.*»¹⁾ Rhédeyt február 4-én a gácsi kastélyban találjuk. Úgy látszik még nem határozta el, hogy Nyitrát támadja-e meg, vagy Zólyom és Besztercebánya ellen vezesse seregét? Egy kis pihenőt tartott tehát, mialatt Bocskay híveit birtokadományozásokkal jutalmazá. A fejedelem teljes hatalommal ruházta őt fel e tekintetben is mint generalis főkapitányát s Rhédey e jogát, az örökösen zsörtölődő Ilyésházy István véleménye szerint, nagyon is bőségesen gyakorolta.²⁾

Ez alatt Forgách Ferencz püspök, az uralkodóház tántoríthatlan híve, nagy félelmek között szorongott Nyitra várában. «Az hajdúk körülöttünk vadnak — írja 1605 február 5-én Thurzó Szaniszlónak — és az falukat széjjel eskettetik, csak Isten hozna segítséget, még semmi erős hely kezekben nem lévén, ezeket kikergethetnénk az országból. Ide Nyitrára szándékoznak, de Isten megoltalmaz ellenek.»³⁾

De hát ez a segítség csak nem akart elérkezni, «Bocskay angyalai» pedig — így nevezték magukat a hajdúk — rövid idő múlva behívták, hogy nem olyan könnyű dolog őket kiverni az országból. Tagadhatlan, hogy a tatárokkal versenyt pusztítottak és sok kárt tettek, különösen a főpapok és főurak birtokain,⁴⁾ de vitézül megállottak azok az ellenség előtt is. Kolonicsot pedig épen-séggel semmibe se vették. Haragudott is szörnyen, hogy nem akar-

¹⁾ Bosnyák Tamás Ilyésházyhoz. Történelmi Tár 1878. évf. 828. l.

²⁾ Rhédey Ferencz magyarországi generalis s mezei főkapitány Péchy Györgynek Tamás helységben (Nógrád vármegye) jószágot adományoz. *Gácsi kastély* 1605 febr. 4. (Nemzeti múzeum. Rhédey-levéltár.)

³⁾ Thurzó-levéltár id. h. fasc. 104.

⁴⁾ A rablásról nem is szólva, török és hajdú egymást igyekezett fölülmulni a kegyetlenségben s az egykorúaknál hajmeresztő dolgokat olvashatunk. Erdekes, a mit Migrényi Farkas deák ír 1605 január 15-én Szepes várából Thurzó Györgynek, hogy a török már nem éri be azzal, hogy orrát, fülét lemetéli az embereknek, hanem «némelyeknek pedig az homlokán sebet keréttettek in summa media luna az török császár czimere formájára». U. o. fasc. 103.

nak tőle félni, napról napra szaporodnak és vakmerőségükben már Pozsony ellen készülnek. Szokása szerint dicsekedett, hogy ha senki se akar rájuk támadni, majd megtanítja ő azokat *az undok, moslék embereket*, és visszafoglalja tőlük az elesett végvárat. Hanem mikor tette került a dolog, nagy vitezsége csodálatos módon cserben hagyta és csak arra volt gondja, hogy melyik ut vezet leg hamarább Lévára? ¹⁾

Abban igaza volt Forgách püspöknek, hogy Bocskay azon a vidéken még egyetlen fontos erősséget se bírt, hanem hát ez a vígasztalása is csakhamar elmúlt, mert Bosnyák Tamás 1605 április 9-én már arról értesíti Ilyésházyt, hogy a régóta megszállott Fülek várát szerencsésen kézrekerítették. «Mostan — úgymond — Isten kegyelmességéből ottan lakozom minden házam népével jó állapotban.» ²⁾ Fülek pedig Érsek-Ujvár után legnevezetesebb hely volt ebben az országrészben és a felkelőknek igen hasznos szolgálatokat tett a hadjárat további folyamán.

Rhédey Ferencz tavasz nyíltával a bányavárosok elfoglalását tűzte ki czéljául és Forgách püspököt Nyitra várában egyelőre nyugton hagyá. Erre a hírre Kolonics is megindult Zólyom felé s útközben egy hajdú-csapatot megtámadván, valami 60 embert levágatott bennök. Rhédey azonban — valószínűleg azért, hogy hadi tervét el ne árulja — derek seregével az akkor még ostromzár alatt lévő Füleknek tartott, de innen csakhamar Besztercebánya alá vezette seregét. ³⁾

Ezzel azonban nem boldogulhatott olyan könnyen, mert a polgárok Kolonics biztatására vérszemet kapván, eleinte hallani sem akartak a megadásról és vitézül védelmezték a különben is jól megerősített helyet. De mikor Kolonics odébb állott, a circumspectus uraknak is lohadni kezdett a bátorságuk, capituláltak és megnyitották a kapukat Rhédey előtt, ki gyanútlanul, kevesed

¹⁾ Kolonicsnak 1605 mártius 9-én Ujvárból kelt levele Thurzó Szaniszlóhoz, melyben felszólítja, hogy hadi népével tüstént táborba szálljon. U. o. fasc. 104.

²⁻³⁾ Tört. Tár. 1878. évf. 828. l. Radvány Jakab levele Thurzó Szaniszlóhoz Érsekujvárból 1604 márcz. 15-éről, Thurzó-ltár fasc. 104. Fülek ostromára nézve bővebben Rónai Horváth Jenő id. tanulmányát a «*Hadtörténelmi Közlemények*» 1893. évfolyamában.

magával ment be a városba. Ekkor azonban az őrség — valószínűleg Kolonics katonáinak ösztönzésére vagy előre megállapított terv szerint — hitetlenül megtámadta, lövöldözni kezdé úgy, hogy kíséretével alig szabadulhatott meg közülök. Nyilván arra számítottak, hogy ha a vezért megölik vagy elfogják, az ostromló sereg elveszti bátorságát és visszavonúl a falak alól. De Rhédey szerencsésen kivágván magát, rohamra parancsolta vitézeit, miközben ápril 16 án török-tatár csapatok több ponton felgyújtották a várost, mely csakhamar porrá égett, lakossága pedig irgalmatlanul kardra hányatott.¹⁾

Rhédey Ferencz Beszterczbányáról Zólyom alá vezette seregét, melynek parancsnoka Feffer Lukács volt. De az ostrom alatt ápril 24-én érkezett hozzá Bocskay rendelete, hogy tüstént hagyja felbe a vívást és szálljon szembe Bástával, ki már ápril 12-én kimozdult Eperjesről és hátrálni kezdett Pozsony felé. — Most tehát szoros ostromzár alá vette Zólyomot s a benszorútlak minden elesegből kifogyva, csakhamar föl is adták a várat.²⁾

E közben Rhédey összegyűjtven több mint 7000 emberből álló derék hadát, melyhez 4000 főnyi török és tatár csapatok csatlakoztak, késedelem nélkül üldözőbe vette Básta visszavonuló seregét. Mindenütt nyomában volt és sok kárt tett a szerte széjjel kőborló, zsákmány után járó zsoldosokban s még jóformán pihenni sem hagyta az elkényszeredett, fáradt, ehező hadakat. Nyílt csatába azonban nem bocsátkozott velök, pedig volt ereje, bátorsága is hozzá, hanem hát csak azt kapta utasításúl, hogy tőle telhetőleg késleltesse és nyugtalanítsa Bástát s ha valahol megállapodik, adja hírül a fejedelemnek, hogy a legalkalmasabb pillanatban rajta ütessen.³⁾ Alkalom pedig kínálkozott elég, de Bocskay úgy látszik,

¹⁾ Csakis így lehet össze egyeztetni Ortélius tudósítását Gyulaffy Lestár följegyzésével. A polgárok színleg capituláltak, hogy törbe csalják Rhédeyt s ez bosszúságában nem ellenezte, hogy a tatárok fölguytsák a várost. Hanem hát az ellenséges indulatú naplóíró ezt nem tartotta szükségesnek fölemlíteni s kezdé a dolgot egyenesen a gyujtogatáson. V. ö. *Gyulaffy id. m. a Történelmi Tár* 1893. évf. — Besztercze ostromára nézve l. részletesen *Rónai Horváth Jenő* id. tanulmányát.

²⁾ Istvánffy munkájának 1685-iki kiadása. Lib. XXXIV. p. 532. továbbá Gyulaffy följegyzései id. h.

³⁾ Bethlen Farkas id. m. VI. k. 243. l.

azt a régi közmondást tartotta szeme előtt, hogy «arany hidat a futó ellenségnek» s bizonyára fontos oka volt reá.

Básta 1605 ápril 28-án már Galgóc közelébe érkezett és Thurzó Kristófhöz akart szállani, az időközben hozzá csatlakozott Kolonicscsal együtt. De meggondolta a dolgot, mert ugyanazon a napon Rhédey Ferencz is elérkezett *Tovornikra* és Kicsindy Pál nevű hadnagyát Galgóc felé küldé. Megállapodott tehát Forrószegeen és csakhamar tovább folytatta útját, ezentúl már Rhédey kísérete nélkül.¹⁾ Mert ennek sürgősebb dolga akadt most. Nyitra ellen készült.

Thurzó Kristóf ápril 28-án már sejtette, hogy a hajdúk Galgóc várát akarják megszállani és panaszkodott bátyjának, hogy «*sok az asszony nép az várban, hová tegyük szegényeket?*» Effelől azonban nyugodtan alhatott a jó úr, mert a sereget maga Rhédey vezette, a ki pedig csak utolsó esetben folyamodott az ágyúkhöz. Galgóczot különösen kímélni akarta, tudván, hogy sokkal többet használhat a nemzeti ügynek a Thurzók meghódolása, mint egynehány elfoglalt rossz kastély.

Más különben pedig a Kicsindy Pál hadnagysága alatt lévő hajdúk Nyitrára igyekeztek s az volt a céljuk, hogy hatalmukba kerítik a Nyitra folyó hídját, mielőtt a derekhad elérkezik. Mert Rhédey most már nem csak kötelességét teljesítette, mikor a vár ostromára indult, hanem a saját birtokait akarta kézhez venni. Ugyanis Bocskay fejedelem 1605 ápril 22-én hű szolgálataiért Nyitra várát és a várost, minden tartományával és hasznaival együtt neki adományozza s most rajta volt a sor, hogy érvényt szerezzen a tarsolyában lévő donatiós levélnek.²⁾

Forgách püspök tehát komoly védelemre készült s minthogy a vármegyétől és Kolonicstól hasztalanul sürgette a segítséget, minden reménységét jól fizetett zsoldosaiba vetette. Ezek pedig vitézül megállották helyüket s a Nyitra hídjánál föltartóztatták és visszaverték Kicsindy Pál 800 főnyi hadát. Csakhogy a hajdúkon

¹⁾ Thurzó Kristóf levele Szaniszlóhoz. Thurzó-levéltár fasc. 104.

²⁾ Nyitra várát és tartományát valamint a szalkai és tibanyi apátság birtokait 40,000 frt zálog summában inscribáltatta Bocskay Rhédeynek. (Orsz. Levéltár *Tört. Emlékek B. 1605 ápril 22.*)

nem lehetett egykönnyen kifogni, híd nélkül is átkeltek a folyón s nagy gyorsasággal megrohanván az alsó várost, kiszorították onnan a védőket. Most már szabad volt az út és Rhédey Ferencz a derék haddal — Forgách véleménye szerint 6000 emberrel — május első napján elfoglalta az alsó várost, a fellegvárat pedig szoros ostromzár alá vette. De a püspök még nem vesztette el bátorságát s Rhédey levelét, melyben Nyitra föladását kérte, válasz nélkül hagyá. Erre aztán ő sem sürgette tovább a dolgot, hanem Kicsindy Pálra bízván a további teendőket, elmozdította seregét és május 2-án Galgóc alá szállott.¹⁾

Thurzó Szaniszló, ki mindezeideig vonakodott meghódolni Bocskaynak, nem várta be, hogy a hajdúk birtokait elpusztítsák és alkudozni kezdett a vezérrel. De Rhédey személyes találkozásra szólította fel őt, s május 3-án hitlevelet küldött neki arról, hogy ha táborába jő, se töröktől, se tatártól, se cserkesztől, se a magyar vitézektől bántódása nem leszen.²⁾ A találkozásnak az lett az eredménye, hogy Szaniszló úr letette a hűségesküt Bocskaynak, fölvette a köpenyeget — jegyzi meg Istvánffy, — hogy ne ázzék tovább. Csakhamar ezután Thurzó Kristóf is fejet hajtott és Galgóc vár kapui megnyitlak Rhédey előtt, ki május 4-én már Nagyszombat előtt táborozott.³⁾

Itt se volt szüksége ostromgyúkra, mert a császári hadak garázdálkodásai miatt elkeseredett polgárok önkényt hódoltak Bocskaynak és Rhédeytől csak azt kívánták, hogy szabadságukban oltalmazza őket. Az erről szóló hitlevelet 1605 május 5-én állította ki. Maga a városba tette át főhadi szállását, de a katonáknak nem volt szabad a kapukon belépniök.⁴⁾

¹⁾ A püspök Mátyás főherceghez írott levelében azzal is vádolja Rhédeyt, hogy fölszólította volna a nyitraiakat, hogy őt kötözve kezébe adják vagy megöljék. Hát hiszen ha olyan nagyon akart volna ártani a főpápnak, meg se mozdúl addig, míg halomra nem löveti vagy föl nem gyújtatja a várat. Módjában állott mindakettő. Id. levelét l. alább.

²⁾ Rhédeynek Thurzó Szaniszlóhoz intézett levelei az Országos Levéltárban őrzött Thurzó-féle iratok között, fasc. 104.

³⁾ Istvánffy ugyan Bocskay által mondatja e szavakat, de inkább hiszszük, hogy az ő találmánya. (Id. h. Lib. XXXIV. p. 535.) Thurzó-levelét id. h. Fasc. 104.

⁴⁾ Történelmi Tár 1878. évf. 193. l.

Valóban nagy feladat volt ezt a sokféle nemzetből összeverődött, magyar, török, tatár, *cserkesz*, kozák, lengyel, muszka, oláh, rác, *kún* és orosz csapatokból álló sereget szigorú fegyelemben tartani, de Rhédey Ferencznek az is sikerült. Az ő vitézei ellen legkevesebb panasz merült föl, mert a legkisebb visszaélést sem tűrte el, s a rakoncátlan, tekintélyt nem ösmerő hajdúk, kikkel a fejedelmen kívül legfeljebb még Homonnay Bálint tudott boldogulni, szó nélkül engedelmeskedtek minden parancsának. Ennek tulajdonítható, hogy a kulcsos városok s az országrész hatalmas főurai önkényt vagy csak színleges ellenállás után rendre megnyitották kapuikat, mert tapasztalhatták, hogy becsületes, szavatartó ember, a ki ígérését szentül beváltja.

Különös gondja volt a szegénységre. Örököt állíttatott mindenfelé, a kik számon kérték a zsákmányos hajdúktól, hogy kaptak-e szabadságot élelemszerzésre, barmok elhajtására? És ha nem tudták fölmutatni az engedélyt, a rablott jószágot elvettette tőlük s a jogos tulajdonosnak vissza adatta. Még arra is ügyelt, hogy a várak őrsege csak annyi barmot hajtasson el a föld népétől, a mennyit ő a szükséghez képest megengedett és becsületesen megfizessenek érte; a parancsa ellen vétkezőket pedig szigorúan büntette.¹⁾ Ha mindezek daczára is történnek itt-ott kártételek, az bizonyára csak annak tulajdonítható, hogy Rhédey se volt képes szárnyon avagy kebeleben hordozni a vitézeket.²⁾

Nagy-Szombatban nem sokat mulatván, május 7-én már Modor városnál táborozott, de ott hagyá helyetteséül a maga képében Csuthy Gáspárt, nehogy a katonák távolléte alatt valami vakmerőségre vetemedjenek. Nem sokára követte őt hadnagya, Bucsy

¹⁾ Thurzó Szaniszlóval folytatott levelezése is kitünő tanúságot tesz az elmondottakról. Egy alkalommal azt írja, hogy a palánki vitézeknek, a kik több barmot hajtottak el, mint a mennyit ő megengedett, Thurzó kérésére megkegyelmezett. Az örök kiállításáról, a pénzen való élelemszerzésről stb. 1605 jún. 11-én Nagy-Szombatban kelt levelében intézkedik. *Thurzó-levéltár fasc. 104.*

²⁾ Homonnay Bálint írja, 1605 november 6-án, Thurzó Szaniszlóhoz: «Isten látja, kegyelmek kedvéért az vitézeket szárnyon avagy kebelemben hordoznám, hogy kártul óhatnám kgyilmteket, de az mint tudja kgd nem lehet». U. o.

Benedek is, a mikor aztán egyesült erővel Bazint, Szent-Györgyöt, Szempczet elfoglalván, Pozsony környékén minden nevezetesebb pontot hatalmukba kerítették. Majd előzönlöttek és Bocskay pártjára hódították a Csallóközt és valóban kitünő taktika volt Rhédeytől, hogy mialatt ő hadnagyaival keményen szorította a Pozsonynál táborozó Bástát, addig Dengelegy Mihályt — a ki Lippay Balázs megöletése után a hajdúk egyik generalisa lett — Ausztria és Morvaország pusztítására küldé, Bosnyák Tamás füleki kapitány pedig és Duló Gergely, ecsedi Báthory István hadnagya, Sziléziára törtek.¹⁾

Básta és Kolonics tehetetlenül állottak Pozsonynál. A felkelő sereg kiszámíthatlan gyors mozdulatai, Rhédey hadnagyaiknak, kiváltképen pedig a Somogyi Mátyás zászlója alatt harczoló csallóközieknek vakmerő támadása, a vezérek tervszerű, egyetértő működése, az osztrák széleken és Bécs környékén duló csapatok rettenetes híre, oly zavart és rémületet idézett elő, a máskülönb is kimerült és fizetlensége miatt elkeseredett német seregben, hogy a vezérek se kéréssel se fenyegetőzéssel nem boldogúlhattak többé a katonákkal. Maga Mátyás főherczeg bevallja, hogy a lázongó lovasság elhagyta a tábort s a Duna partján Bécs felé húzódott. A merészen támadó ellenséggel sehol se volt bátorsága szembe szállani, a rabláshoz azonban kitünően értett.²⁾

Ez alatt a Dunántúl való generalis, Némethy Gergely, Körmentet, Sümeget, Kapornakot, Szombathelyt, Köszeget, Veszprémet, Palotát, Pápát s több apró kastélyt elfoglalva, Soprony és Vas vármegyét Bocskay hűségére eskette. Már csak Soprony város körül tartózkodott valami 1000 főnyi német, de a vitéz hajdúkapitány csakhamar elbánt azokkal is. És mialatt maga az osztrák határszélen, majd a Fertő környékén és Horvátország felé csatázott, hadnagyai a tatárokkal Stájerországot és Sziléziát pusztították.³⁾

¹⁾ Május 7-től «*ex castris ad oppidum Modor positis*» értesíti Thurzót, hogy Csuthy Gáspárt hagyta Nagy-Szombatban. U. o. A csallóközi hadviselésre és Pozsony alatt folyt csatározásokra nézve l. *Istvánffy* id. h. 536 s köv. l. *Bethlen Farkas* id. m. VI. k. 296 s köv. l. Gyulaffy följegyzései a *Tört. Tár* 1893. évf.

²⁾ Gömörly G.: Mátyás főherczeg levelei. (Hadtört. Közl. 1893. évfolyam 709.)

³⁾ Történelmi Tár 1892. évf. 406. l. Némethy Gergely levele Rhédey-

Május vége fele Rhédey hadnagyai már megtértek Ausztriából, hol a krónikás szerint «iszonyúképen grassáltak». Bécsen felül két napi járó földön minden falut és várost fölgyújtottak, minden úri kastélyt kiraboltak, még a császár «mulató kertit» is elpusztították, mint egy századdal később az Ocskay László kuruczai. A lakosságot pedig kedvezés nélkül kardra hányták, mintha bizony még Ausztriából is ki akarták volna gyomlálni a németet. Hiába könyörgött a jámbor, hogy ő sohasem járt Erdélyben,¹⁾ a hajdú és a tatár nem ösmert kegyelmet.

A Pozsony ellen irányuló hadműveletnek Rhédey Ferencz volt az intézője és emberül megfelelt a reá bízott feladatnak. Attól a pillanattól kezdve, hogy Bocskay a hátrálni kezdő Básta üldözésére rendelte őt, soha el nem maradt nyomából s ha vezéri kötelessége rövid időre másfelé szólította is, hadnagyai híven teljesítették parancsait. Annyi bizonyos, hogy nem rajta múlt, hogy Pozsony továbbra is a császáriak kezén maradt. Bocskay nagyra becsülte őt és érdeme szerint méltányolta hasznos szolgálatait.

*«Nekem pedig és az egész magyar nemzetiségnek — írja egy alkalommal Ilyésháznak — ha valami hasznos dolgot viszünk véghez ez változással megmaradásunkra, mennyit szolgált legyen Rhédey Ferencz, nem szükség kgd előtt számlálnunk, de mi azokat igen soknak, nagyknak és hasznosoknak tartjuk és olyanoknak, kikről háládatlanok semmi időben nem akarunk lenni».*²⁾

Dr. KOMÁROMY ANDRÁS.

hez, 1605 jún. 5-ről, Szamosközy-nél IV. k. 342. l. Thurzó, levéltár i. h. fasc. 104.

¹⁾ Gyulaffy Lestár id. h. Május 30-án Rhédey értesíti Thurzó Szaniszlót, hogy a zsákmányosok megérkeztek és sok rabot hoztak magukkal. A tatárok már Nagy-Szombat alatt voltak s a főúr intézkedett, hogy galgóczi tiszttartója az előbbkelő morva és osztrák foglyokat kiváltsa tőlük. Jövedelmező üzlet volt ez abban az időben, ügyes ember egész vagyont gyűjthetett belőle. L. *Thurzó-levéltár* id. h. fasc. 104.

²⁾ Történelmi Tár 1878. évf. 330. l.

NÁNDORFEHÉRVÁR OSTROMA
és
A NÁNDORFEHÉRVÁRI CSATA

1717 augusztus 16-án.

